

Magas, köpcös gazfickó
és fonnyadt demokráciaelképzelés,
avagy a nyelvileg helyes fordítás
határain innen és túl

Horváth Péter Iván

Pázmány Péter Katolikus Egyetem

A nyelvhelyesség alapproblémái 1.

- nyelvtani ↔ nyelvhelyességi hiba
- nyelvtani: ép hallású és értelmű, tiszta tudatállapotú, érett beszélő nem követi el, pl. **Ismerek Józsit. *Ki bejött? *Meggért, hogy segíték.*
- nyelvhelyességi: nyelv(történet)ileg szabályos, esetleg több nyelvjárásban is meglévő, de a legtöbb művelt beszélő által (főleg írásban, formális stílusban) került jelenség, pl. *az miatt, Beöntsük a oldatot, [inekció], lándzsát tör felette, úsznák, végett* ‘miatt’
- a nyelvi változás miatt sok az átmenet (pl. számbeli egyeztetés):
 - *Azok mind a nővéremé, vö. nővéreméi.*
 - *Ehhez a pártoknak nincs köze, vö. közük.*
 - *Olyanokon segített, akit nem ismert, vö. akiket.*

A nyelvhelyesség alapproblémái 2.

A legtöbb nyelvi jelenség megítélése nagyon vegyes:

- *Amit akar, az az, hogy* (vö. *Azt akarja, hogy*)
- *Egy autó elütött egy férfit, akinek eltört a lába* (vö. *és annak*).
- *Ez a tartalom már nem elérhető* (vö. *nem érhető el*).
- *Helyileg hol van?, hibát vét, ingyenes zöld szám*
- *Lehet, elmegyek* (vö. *Lehet, hogy elmegyek*).
- *nyilván, hogy* (vö. *nyilvánvaló, hogy / nyilván*)
- *törvénykezés ‘törvényhozás’* (vö. *‘bíráskodás’*)
- *vájt szemű* (← *vájt fülű*, vö. *éles szemű/sasszemű*)
- *adekvált, alumínium, audencia, blazíroz, cigaretta, infraktus, kaukció, röggöny, tolarencia* stb.

A nyelvhelyesség alapproblémái 3.

A nyelvhelyességi szakirodalomban ritkán vagy nem tárgyalt, de a fordítóknak és tolmácsoknak tudatosítandó jelenségek:

- ... *ellátórendszerrel, amelynek keretében vettek részt szülői képzési programban* (vö. részt vettek / Ennek keretében vettek részt...)
- *Az adatkezelő és az adatfeldolgozó a tudomány és technológia állása és a megvalósítás költségei, továbbá az adatkezelés jellege, hatóköre, körülményei és céljai, valamint a természetes személyek jogaira és szabadságaira jelentett, változó valószínűségű és súlyosságú kockázat figyelembevételével ...* (vö. *Az adatkezelő és az adatfeldolgozó – figyelembe véve a tudomány és technológia állását...*)
- *Csak ha el mer ugrani az oroszlan fejtől, bizonyítja érdemességét (Indiana Jones és az utolsó keresztelovag, vö. akkor/azzal/úgy bizonyítja...).*

A nyelvhelyesség alapproblémái 4.

A hibák megítélése

- blattolás / nyersfordítás / rajongói feliratozás / idegen célnyelvű fordítás < anyanyelvre készített / nyilvánosságnak szánt / lektorált stb. fordítás
- alkalmi / képzetlen < képzett, de az adott szaknyelvet nem ismerő < képzett és az adott szaknyelvet ismerő közvetítő stb.
- „rászoruló” felhasználó < fordítástechnika-tanár, fordításkritikus stb.

Angol-magyar fordításnyelvi jelenségek 1.

Felélesztett (gyakoribbá vált) latinizmusok:

- *edukáció, emblematikus, ignorál, incidens, inspirál, involvál, interakció, mediátor, mentor, moderátor, opció* stb.

Állatinizmusok (az angolból visszalatinosított szavak):

- *desztináció, facilitál, interpretív, proaktív, reziliencia, titánium, uránium* stb.

Angol-magyar fordításnyelvi jelenségek 2.

Jelentéskölcsönzés

Szó	Újabb (angolos) jelentés	Régebbi jelentés
<i>agonizál</i>	'tépelődik'	'haldoklik'
<i>alumnus</i>	'öregdiák'	'tanítvány, papnövendék'
<i>applikáció</i>	'számítógépes alkalmazás'	'ráillesztés, díszítés'
<i>asszisztencia</i>	'sárga angyal'	'segédlet, közreműködés'
<i>drámai</i>	'nagyértékű'	'megrázó, megrendítő'
<i>fókuszál</i>	'összpontosít'	'fénysugarakat egyesít'
<i>ikonikus</i>	'elismert, kiváló'	'jeltárgyat leképező'
<i>ironikus</i>	'furcsa'	'gúnyos'
<i>kémia</i>	'vonzalom'	'vegytan'
<i>mintázat (< pattern)</i>	'szabályszerűség'	'minta, rajzolat'
<i>penetráció</i>	'lefedettség'	'behatolás, benyomulás'
<i>rezidens</i>	'szakorvosjelölt'	'helytartó, ügyvivő'
<i>szcenárió</i>	'eshetőség, lehetőség'	'szövegekönyv, forgatókönyv'
<i>senior</i>	'időskorú'	'korelnök, felnőtt versenyző'
<i>ügynökség (< agency)</i>	'hatóság, kormányhivatal'	'közvetítő vállalkozás'
<i>vizitál</i>	'idegenben játszik'	'meglátogat'

Angol-magyar fordításnyelvi jelenségek 3.

Tükörkifejezések

Tükörkifejezés	Angol minta	Hagyományos kifejezés
<i>a nap végén</i>	<i>at the end of the day</i>	<i>végül/végtére is</i>
<i>Akarsz róla beszélni?</i>	<i>Do you want to talk about it?</i>	<i>(?)</i>
<i>arcvesztés</i>	<i>loss of face</i>	<i>felsül, megszégyenül</i>
<i>ellopja a show-t</i>	<i>steal the show</i>	<i>elviszi a pálmát (?)</i>
<i>emberi erőforrások</i>	<i>human resources</i>	<i>munkaerő</i>
<i>helyi közösségek</i>	<i>local communities</i>	<i>települések (?)</i>
<i> hüvelykujjszabály</i>	<i>rule of thumb</i>	<i>alapszabály</i>
<i>Isten hozott a valóságban!</i>	<i>Welcome to reality!</i>	<i>Csak most esett le?</i>
<i>Jelentsen ez bármit (is)</i>	<i>Whatever that is/means</i>	<i>Nem tudom, mi ez, de...</i>
<i>kockázatot fut</i>	<i>run a risk</i>	<i>kockáztat</i>
<i>nemzetközi hallgatók</i>	<i>international students</i>	<i>külföldi hallgatók</i>
<i>nyomás alá kerül</i>	<i>come under pressure</i>	<i>rákényszerül</i>
<i>összetöri a szívét</i>	<i>break one's heart</i>	<i>elszomorít, lesújt</i>
<i>pillangók vannak a gyomrában</i>	<i>butterflies in one's stomach</i>	<i>a torkában dobog a szíve</i>
<i>tájékozott beleegyezés</i>	<i>informed consent</i>	<i>?</i>
<i>velünk marad</i>	<i>stay with us</i>	<i>állandósul, így marad, rögzül</i>
<i>vmilyen háttérből jön</i>	<i>come from a... background</i>	<i>vmilyen végzettségű/beállítottágú</i>

Angol-magyar fordításnyelvi jelenségek 4.

Relatív gyakoriságnövekedés

Szó/kifejezés	Angol minta	Hagyományos megfelelő
<i>a harmincas évei végén járó</i>	<i>in one's late thirties</i>	<i>negyvenhez közeli</i>
<i>annak érdekében, hogy</i>	<i>(in order) to</i>	<i>hogy</i>
<i>azon dolgozik, hogy</i>	<i>work to</i>	<i>arra törekszik, azon van, hogy</i>
<i>esélyt ad vminek</i>	<i>give sg a chance</i>	<i>lehetővé tesz</i>
<i>ez olyasvalami, ami</i>	<i>this is sg that</i>	<i>(..., és) ez</i>
<i>miként/milyen módon</i>	<i>how/in what way(s)</i>	<i>hogyan</i>
<i>Üdv!</i>	<i>Hi.</i>	<i>Üdvözlöm! Szia! Szevasz!</i>

Angol-magyar fordításnyelvi jelenségek 5.

Gépiesen alkalmazott szó szerinti fordítások

Angol szó	Gépiesen alkalmazott szó szerinti fordítás	Háttérbe szoruló megfelelők
<i>challenge</i>	<i>kihívás</i>	<i>baj, (izgalmas/szép) feladat, feladja a leckét, gond, meggyűlik vele a baja, nehéz(ség)</i>
<i>discuss</i>	<i>megvitat</i>	<i>megbeszél</i>
<i>effort</i>	<i>erőfeszítés</i>	<i>törekvés</i>
<i>guy</i>	<i>fickó</i>	<i>csávó, főszer, ipse, krapek, pasas, tag, ürge stb.</i>
<i>if any</i>	<i>ha van (ilyen)</i>	<i>adott esetben</i>
<i>include/including</i>	<i>magába(n) foglal</i>	<i>felölel, kiterjed rá, része</i>
<i>key</i>	<i>kulcsfontosságú</i>	<i>elsődleges, fő(bb), kiemelt</i>
<i>undermine</i>	<i>alás</i>	<i>gyengít, megingat, szétzilál, veszélyeztet</i>
<i>vital</i>	<i>létfontosságú</i>	<i>nélkülözhetetlen</i>
<i>vulnerable</i>	<i>sérülékeny</i>	<i>gyenge, kiszolgáltatott</i>
<i>wear</i>	<i>visel</i>	<i>vmi van rajta, vmiben van</i>

Vegyes fordításnyelvi jelenségek 1.

Túlstilizálás

- *Baráti viszonyt ápolt a kutyával (vö. Összebarátkozott a kutyával).*
- *Egyedül neveli tulajdon öccsét (vö. saját).*
- *egyszeriben (vö. hirtelen, váratlan)*
- *<hétéves fiú:> Kitelik belőle egy ajándék (vö. Ebből lehet venni ajándékot).*
- *jól tudván, hogy (vö. tudva)*
- *Megcsörrent a telefon (vö. Csörgött/megszólalt a telefon).*
- *valahányszor újabb összeg folyt be (vö. ha, amint)*

Vegyes fordításnyelvi jelenségek 2.

Szokatlan szókapcsolatok

- *átfogó horderejű kérdések*
- *érdekes és jelentőségteljes meglátásokra jut*
- *szélesebb perspektívájú összefüggések*
- *Mély gyökerekkel bír az ilyesfajta fonnyadt demokráciaelképzelés.*
- *Volt egyszer egy vidám gazfickók alkotta páros, amely Bud Spencerből és Terence Hillből állt. Az egyik magas, köpcös és hallgatólag, míg a másik szép, atletikus és kötekedő. Mindketten nemes lelkűek, kivételes igazságérzéssel és veleszületett hajlammal a bunyóra. Filmjeik egy olyan világot tártak a nézők elé, ahol semmi sem lehetetlen, és amely eme fantáziába tett utazás gyümölcseként kiragad a hétköznapiakból.*
- **Problémák**
 - Ez fordítási univerzálé, mégsem mindig fogadható el, de hol a határ?
 - Mi a mérce, ha ezek előfordulnak autentikus magyar szövegekben is?

Megoldási javaslatok

A fogalmazási készség megszilárdítása

- online nyelvi tanácsadók igénybevételével (e-nyelv.hu, helyesiras.mta.hu, nyest.hu)
- kontrasztív nyelvészeti alapismeretek elsajátításával
- sokféle műfaj és stílus mint a nyelvi repertoárt bővítő eszköz elemző (nem ismeretszerző célú) olvasásával
- átfogalmazási gyakorlatokkal
- szövegtárak (MNSZ, Linguee, ludwig.guru stb.) és kollokációs szótárak tanulmányozásával
- lektorálási gyakorlatokkal